УНИВЕРСИТЕТ
по Архитектура, Строителство и Геодез
1046 София, бул. "Хр. Смирненски" №
Регистрационен индекс и дата
88/14.05.2025

# РЕЦЕНЗИЯ

от

**Член-кореспондент на БАН проф. д.а.н. арх. АТАНАС КОВАЧЕВ**

**Ръководител катедра „Архитектура и урбанистика“**
**при Варненски свободен университет „Черноризец Храбър“, Варна**

**Ръководител „Проектен център“**
**при Лесотехнически университет, София**

ОТНОСНО:

**Дисертационния труд на арх. ФАТМА МЮМЮН за получаване на образователната и научна степен „Доктор” по научна специалност „Архитектура на сградите, конструкции, съоръжения и детайли“, професионално направление 5.7. Архитектура, строителство и геодезия, катедра „Жилищни сгради”, Архитектурен факултет, Университет по архитектура, строителство и геодезия (УАСГ), София.**

**Рецензията** е представена в качеството ми на:

- **член на Научното жури,** назначено със Заповед N 327 от 30.04.2025 г. на Ректора на Университета по архитектура, строителство и геодезия, (УАСГ), София, на основание на чл. 4, ал. 2 от Закона за развитието на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), доклад на Декана на Архитектурния факултет и Протокол N 10 от 29.04.2025 г. от решение на Факултетния съвет, направено по предложение на катедра „Жилищни сгради”, Протокол N 11 от 24.04.2025 г.
- **рецензент** по конкурса с решение на Научното жури от първото му заседание, проведено през май 2025 г.

## ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Дисертационният труд на тема: **ПРЕУСТРОЙСТВО НА ИЗОСТАВЕНИ КАЗАРМИ В СЪВРЕМЕННИ ЖИЛИЩНИ ФОРМИ** за получаване на образователната и научна степен **„Доктор“** по професионално направление 5.7 „Архитектура, строителство и геодезия“ и научна специалност „Архитектура на сградите, конструкции, съоръжения и детайли“ е разработен в **обем от 135 страници,** в които са включени 94 фигури, изображения и чертежи, 30 от които са на автора. Библиографията съдържа 64 информационни източника, от които 41 са на кири-

лица, 5 на латиница и 18 други източници (интернет страници). Информационните източници включват книги, монографии, статии и доклади, както и дебати, дискусии, интервюта и др.

**АКТУАЛНОСТ НА ТРУДА.** В преходния период от планово към пазарно ориентирано стопанство, започнал в България след 1989 г., съществуващи военни сгради и територии претърпяха многобройни трансформации. Тази тенденция се отнася и за редица страни от бившия Източен блок, като всяка от тях има собствена политика по отношение на своята национална сигурност. Броят на казармите, които се експлоатират у нас, намалява. В България е взето решение за прекратяване на редовната задължителна военна служба на 31.12.2007 г. Това доведе до затваряне на много военни поделения в страната. Изоставеният сграден фонд не се използва по първоначално предназначение и не се поддържа през годините, което доведе до амортизиране и разрушаване на част от него. През последните години Министерството на отбраната прехвърли голям брой неизползвани за нуждите на армията военни имоти на общини и ведомства, с цел извличане на полза от съществуващия сграден и имотен фонд.

Необходимостта от изследване на изоставени военни сгради и териториите им, и търсене на пътища за решаване на възникналите проблеми определя **актуалността на дисертационния труд,** който разглежда нефункциониращи казарми и използването им в бъдеще чрез преустройство, реконструкция и модернизация в съвременни жилищни форми.

**ОБЕКТ НА ИЗСЛЕДВАНЕ** са изоставени военни сгради и територии (казарми), предвид на отпаднала необходимост от първоначалната им функция.

**ПРЕДМЕТ НА ИЗСЛЕДВАНЕ** е преустройство и адаптиране на изоставени военни сгради и територии (такива, които не изпълняват в съвременните условия първоначалната си функция) в жилищни форми (сгради за постоянно или временно обитаване).

**ЦЕЛТА НА ИЗСЛЕДВАНЕ** е *„разработване на градоустройствена и архитектурно – функционална концепция и формулиране на принципни строи-*

*телно – технологични и инсталационни насоки за преустройство на казармените сгради и територии в съвременни комплекси за обитаване".*

**ЗАДАЧИТЕ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО** произтичат от целта и са свързани с:

- Формулиране на основните характеристики на военните територии и казармените сгради;
- Обобщение на архитектурно - строителната типология на казармените сгради;
- Извеждане на водещи принципи за преустройство на казармените сгради;
- Идентифициране на потенциалните обитатели на сградите за постоянно или временно обитаване и техните потребности и изисквания;
- Изявяване на градоустройствените възможности за конверсия на военни територии;
- Изработване на предложения за архитектурно - функционални преустройства на казармени сгради, конструктивно укрепване и инсталационно осъвременяване;
- Структуриране на управленски подходи за реализация на преустройството на изоставени казармени сгради.

**МЕТОДИКА НА ИЗСЛЕДВАНЕ.** Методите на изследване са анализ и синтез. **Анализът обхваща:** актуално състояние на изоставени казармени сгради и територии в страната; примери на изпълнени преустройства на такива зони в България и чужбина; градоустройствени и архитектурно - функционални потенциали на военните територии. **Синтезът включва:** определяне на актуалните проблеми на изоставени казарми; структуриране на архитектурно – строителни принципи за преустройство; извеждане на градоустройствени и архитектурно-функционални предложения, както и строително – технически и инсталационни насоки; формулиране на управленски подходи, засягащи държавното и общинското управление.

**ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКАТА ТЕЗА** на труда е, че военните територии и сгради с отпаднала необходимост притежават значим градоустройствен, архитектурно -

функционален, конструктивен, инсталационен и социален ресурс, който позволява оптималното им интегриране в контекста на съществуващата градска среда като съвременни зони за обитаване.

## СТРУКТУРА И СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Дисертационният труд е структуриран от: **Въведение, пет глави, Заключение, приноси, приложимост на труда и библиография.**

Във **ВЪВЕДЕНИЕТО** са изяснени актуалността на разглеждания проблем, целта, задачите, обхвата, методите и научната теза на дисертационния труд. Изследването оценява градоустройствените и архитектурно - функционалните потенциали на военните територии и сгради с отпаднала необходимост и формулира насоки, препоръки и управленски възможности за функционално – целесъобразна и социално – ефективна конверсия.

В **ПЪРВА ГЛАВА** са разгледани исторически факти за създаването на първите казарми и военни кампуси, структурата и развитието им. Направено е проучване относно военните територии и военните сгради с отпаднала необходимост. Изявени са видовете обитаване и техните специфики, въз основа на които са определени принципните възможности за развитие и начините за съживяване на изоставените военни територии и сгради. Идентифицирани са потенциалните постоянни и временни ползватели с техните потребности и изисквания. Разгледана е законовата и нормативната база, която следва да бъде спазена при преустройство на военните сгради в жилищни. Констатирано е, че те са подходящи за преустройство в сгради за временно и постоянно обитаване, отговарящи на съвременните изисквания и условия.

Във **ВТОРА ГЛАВА** са посочени примери за реализирани преустройства на изоставени военни територии и сгради в жилищни сгради за временно и постоянно обитаване в България и в чужбина. Изведени са основни принципи и подходи при осъществяването на такъв тип преустройства. Изводът от направените анализи е, че съществуват, както различия, така и сходства между нашата и чуждестранната практика, което се дължи на общи характеристики на наличния сграден фонд, актуално състояние и бъдещи инвестиционни намерения. Предложени са насоки за развитие и реализация на подобни устройствени и инвестиционни идеи в реалната градоустройствена и архитектурна практика.

В **ТРЕТА ГЛАВА** са разгледани основни градоустройствени, архитектурно-функционални, конструктивни и инсталационни характеристики на военните сгради в България. Отчетено е, че сградният фонд в териториите на бившите военни поделения в България предлага разнообразие от архитектурно - функционални решения в различно състояние, в зависимост от стопанисването му през годините. Основно сградите са едноетажни, двуетажни и триетажни с изчистени форми и опростена планировъчна структура. Изводът е, че сградите, които са в добро конструктивно състояние, трябва да бъдат поддържани, за да се осигури тяхното бъдещо преустройство и ново функционално предназначение. Това ще предотврати възможно разграбване и разрушаване, което би създало рискове за околната среда. Установено е, че съществуват успешни примери за трансформации, реализирани чрез ефективна политика, своевременни мерки и устойчиво планиране, които могат да послужат като основа за бъдещи подобни проекти.

В **ЧЕТВЪРТА ГЛАВА** е определен методическият подход, който е приложим при съставяне на концепция за извършване на преустройства. Изведени са основните принципи за устойчива, енергоефективна и екологична архитектура в контекста на целта на дисертационния труд. Отчетени са ползите и предимствата от прилагането на тези принципи за осигуряване на високо качество и комфорт на обитаване. Предвид градоустройствените характеристики и архитектурно - функционалните дадености, са разработени проектни предложения от автора. Те доказват, че изоставените казарми могат да бъдат успешно адаптирани и интегрирани в съвременната градска и извънградска среда чрез устойчиви архитектурни решения, които балансират нуждите от енергийна ефективност и социална интеграция. Проектните концепции предлагат модели за развитие, които могат да бъдат адаптирани към различни условия и да отговарят на предизвикателствата на съвременното строителство. Те дават обосновка за приложимост на тезата на труда, че са възможни преустройства на съществуващи казарми в жилищни структури както за временно обитаване, така и за постоянно обитаване.

В **ПЕТА ГЛАВА** са обобщени управленските подходи и дейности, които трябва да се предприемат за реализация на подобни преустройства. Разгледани са стъпките при планиране и проектиране от гледна точка на действащи закони и наредби в България. Представени са различни източници за финансиране. Пред-

ставени са основните етапи при разработването на такъв тип инвестиционен проект. Доказано е, че съществуват методи за планиране на проектни решения, които са от значение за реализация на конкретно инвестиционно намерение.

**ПРИНОСИТЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД** са изведени на базата на поставените цел и задачи, и се свеждат до обогатяване на съществуващите знания с нови оценки, изводи и предложения. Формулирани са приноси, които могат да се обобщят като **НАУЧНО-ТЕОРЕТИЧНИ** и **НАУЧНО ПРИЛОЖНИ ПРИНОСИ.**

**Научно – теоретични приноси: Изяснени** са основните градоустройствени, архитектурно – функционални, конструктивни, строително – технически и инсталационни характеристики на казармени територии и сгради с отпаднала необходимост; **Изведени** са масово прилаганите в практиката подходи за строителство на едноетажни, двуетажни и многоетажни казармени сгради; **Формулирани** са основни принципи за преустройство на казармени сгради за жилищни функции; **Разработени** са концептуални възможности за адаптиране на сградите към съвременните изисквания за модерно временно или постоянно обитаване; **Идентифицирани** са вероятни ползватели на преустроените казармени сгради и са дефинирани техните потребности и изисквания, включително за временно и постоянно обитаване.

**Научно – приложни приноси: Формулирани** са градоустройствени насоки и са разработени предложения за ревитализиране и благоустрояване на територии на бивши военни поделения в контекста на потребностите на бъдещите ползватели; **Изведени** са строително – технически и инсталационни подходи за конверсия на сградите; **Структурирани** са управленски подходи и дейности при осъществяване на преустройство, включително оценка на съществуващи сгради, планиране, финансиране и контрол на изпълнението на строителството.

**ПРЕЦЕНКА НА ПУБЛИКАЦИИТЕ по дисертационния труд.** Разработени са две публикации. Те са самостоятелни. Отразяват проблеми от дисертационния труд. Публикувани са в един брой на Годишника на УАСГ през 2024 г.

1. **Мюмюн Ф. (2024)** Военни територии с отпаднала необходимост – актуално състояние и потенциал за развитие, Годишник на УАСГ, С., Том 57, Брой 3.

2. **Мюмюн Ф. (2024)** Същност и характеристики на военните сгради с отпаднала необходимост – съвременни възможности за развитие, Годишник на УАСГ, С., Том 57, Брой 3.

**АВТОРЕФЕРАТ.** Композиран е съгласно изискванията и отразява основните части от дисертацията, с което се дава възможност да се очертаят постигнатите теоретични и практически приноси, които приемам.

**ПРЕПОРЪКИ**

Към **арх. ЮАТМА МЮМЮН** имам следните препоръки.

**1.** Препоръчвам дисертантката да продължи изследванията си по темата и да работи за **приложение на идеите и изводите от труда в реалната практика у нас** – научно – изследователска, проектантска, образователна и експертна.

**2.** Препоръчвам авторът на научното изследване да увеличи в бъдеще публикационната си дейност, като разработи и публикува **научни студии и статии у нас и – особено в чужбина в реферирани и индексирани в световноизвестни бази данни архитектурни издания** и **в издания с Импакт Фактор**, което ще даде възможност за международно цитиране на нейните изследвания, изводи и предложения и ще я изяви като учен в областта, в която работи.

**3**. Препоръчвам, след научна редакция, дисертационният труд да бъде издаден като самостоятелна **монография** с надежда тя да бъде полезна на широк кръг ползватели – ръководители от различен ранг, изследователи, проектанти, студенти и др.

**ЗАКЛЮЧЕНИЕ**

Квалификацията на **арх. ФАТМА МЮМЮН** и досегашната и работа ми позволяват да направя извода, че е разработена полезна за теорията и практиката дисертация, която прави определени приноси в разглежданата проблематика. Авторът показва с този труд, че може да анализира, диагнозира и синтезира проблеми, формулирайки изводи и предложения в разглежданата област. Проучени са материали от разнообразни източници и различни автори по темата. Извлечена е сентенцията по темата на дисертационното изследване и са формулирани и систематизирани изводи.

**Приемам предложените и защитени в дисертационния труд приноси.**

Всичко гореизложено ми дава основание да приема дисертационния труд на за завършен и самостоятелно разработен.

Спазени са изискванията на Закона за развитието на академичния състав в Република България (ДВ, бр. 38 от 21.05.2010 г. и последвали изменения), Правилника към него и нормативните документи на УАСГ в тази област.

**В качеството си на член на Научното жури и рецензент на дисертационния труд давам своя положителен вот „ЗА“ присъждане на образователната и научна степен „ДОКТОР” на арх. ФАТМА МЮМЮН.**

.....

**Член-кореспондент на БАН, проф. д.а.н. арх. АТАНАС КОВАЧЕВ,**
**Чуждестранен член на Руската академия на архитектурата и строителните науки,**
**„Доктор хонорис кауза“ на Лесотехническия университет, София,**
**Почетен професор на Московския архитектурен институт, Москва,**
**и Варненския свободен университет „Черноризец Храбър“, Варна**

**София, 12.05.2025 г.**